

Anna Gmurowska
Karolina Kostera

Zjawisko cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży w świadomości rodziców – funkcjonariuszy Służby Więziennej

The phenomenon of cyberbullying among children and adolescents in the minds of parents – officers Prison Service

Nowoczesne technologie informacyjne i komunikacyjne stworzyły niespotykane przedtem możliwości rozwoju, ułatwiając dostęp do wiedzy, edukacji, rozrywki, usług itp. Świat wirtualny stał się środowiskiem ambiwalentnym w swojej użyteczności – służy pomnażaniu kapitału, umożliwia szybką wymianę informacji, ułatwia tworzenie sieci kontaktów. Często determinuje podejmowanie określonych decyzji, wyrażanie swoistych poglądów, zachowań, a nawet ma wpływ na kształtowanie relacji między ludźmi. Wirtualny świat stał się szczególnie atrakcyjny dla młodego pokolenia, a przecież może służyć nie tylko dobrem, ale i złym celom. Autorki artykułu skupiają się na problematyce wybranych zagrożeń generowanych w przestrzeni wirtualnej ze szczególnym uwzględnieniem kwestii zjawiska cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży, ochrony dzieci i młodzieży przed cyberprzemocą oraz wybranych zagadnień odpowiedzialności prawnej za stosowanie cyberprzemocy. Przedstawiają przy tym wyniki badań przeprowadzonych wśród funkcjonariuszy Służby Więziennej, prezentujące wycinek poziomu świadomości rodzicielskiej wybranej grupy respondentów o zjawisku cyberprzemocy, z którym mogą zetknąć się ich dzieci.

Słowa kluczowe: cyberprzemoc, profilaktyka cyberprzemocy, rodzicielstwo, technologie informacyjne

Modern information and communication technologies have created unprecedented opportunities for development, facilitating access to knowledge, education, entertainment, services, etc. The virtual world has become an ambivalent environment in its usefulness – it serves to multiply capital, enables quick exchange of information, facilitates the creation of a network of contacts. It often determines the making of specific decisions, the expression of specific views, behaviors, and even has an impact on shaping relationships between people. The virtual world has become particularly attractive to the young generation, and yet it can serve not only good but also bad purposes. The authors of the article focus on the issues of selected threats generated in the virtual space, with particular emphasis on the issue of the phenomenon of cyberbullying among children and adolescents, protection of children and adolescents against cyberbullying and selected issues of legal responsibility for the use of cyberbullying. At the same time, they present the results of research conducted among Prison Service officers, presenting a fragment of the level of parental awareness of a selected group of respondents about the phenomenon of cyberbullying that their children may encounter.

Key words: cyberbullying, cyberbullying prevention, parenting, information technologies

Wprowadzenie

Problematyka przemocy wśród dzieci i młodzieży będących użytkownikami elektronicznych lub cyfrowych mediów stała się zjawiskiem powszechnym społecznie. Zwłaszcza, że w tym kontekście, dzieci i młodzież mogą występować w rolach sprawców, ofiar i świadków. Rodzice mają największy wpływ na kształtowanie się zachowania swojego dziecka, zatem w sytuacji, gdy ich dziecko staje się sprawcą lub ofiarą bądź świadkiem cyberprzemocy, to rodzice, którzy powzięli taką informację, powinni podjąć zdecydowane i świadome działania. W tym zakresie istotna jest świadomość rodziców nie tylko o zagrożeniach występujących w świecie elektronicznych mediów, ale także o konsekwencjach prawnych dziecka będącego sprawcą, a w sytuacji krzywdzenia dziecka o interwencji prawnej jego rodziców.

Funkcjonowanie młodych ludzi w „modelu *screen to screen*”¹ jest dla nich jednym z podstawowych kanałów poznania się oraz jedną z głównych form strukturalizowania czasu. Internet stanowi specyficzną przestrzeń, w której aktywność wychowawcza użytkowników jest przeważnie nieplanowana. Treści udostępniane są przez przypadkowe osoby, często w sposób nieświadomy bądź też z nastawieniem na manipulację odbiorcy. Członkiem tego środowiska zostaje każdy, kto posiada umiejętność korzystania z Internetu, w dowolnym momencie życia. W przestrzeni cyberprzestrzeni nie występuje hierarchia, a charakter kontaktów jest publiczno-prywatny. Jak wskazuje Barbara Szmigielska, w owej przestrzeni brakuje osoby wychowawcy, która mogłaby stać się moderatorem grupy, gdyż mamy do czynienia z oddziaływaniami świadomymi (rzadko), nieświadomymi (częściej), bądź w większości anonimowymi². Jak zauważa inna autorka – Anna Andrzejewska, świat wirtualny daje poczucie bezpieczeństwa, stwarza przestrzeń, w której łatwo można się dowartościować bądź wytworzyć iluzję aktywnego uczestnictwa z zamiarem zaspokojenia różnego rodzaju potrzeb. Jest także miejscem ucieczki od problemów, które dotyczą człowieka w świecie rzeczywistym³. Katarzyna Król i Andrzej Zawadzki podkreślają, że dzieci – w porównaniu z osobami dorosłymi – są bardziej podatne na wszystkie bodźce i sygnały z zewnątrz. Przez to, że są łatwowierne, wrażliwe, skłonne do poddawania się manipulacjom, to stają się idealnym celem dla negatywnych zachowań, których wiele osób dopuszcza się w sieci⁴. W związku z tym zasadne jest podejmowanie działań mających na celu zwiększanie świadomości i kompetencji rodziców w zakresie rozpoznawania zjawiska cyberprzemocy w środowisku dzieci i młodzieży oraz podejmowanie odpowiednich badań w tym zakresie.

W Polsce, problem cyberprzemocy został nagłośniony w 2006 roku, po popełnieniu samobójstwa przez gdańską 14-letnią uczennicę, którą młodzi chłopcy rozebrali w szkole i na oczach klasy molestowali seksualnie,

¹ Model *screen to screen* (z ekranu na ekran) – współczesne pojęcie pochodzące od angielskiego słowa *screen*, które oznacza ekran, monitor.

² B. Szmigielska, *Internet jako środowisko edukacyjne*, [w:] Psychologiczne konteksty Internetu, B. Szmigielska (red.), Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, s. 19–20.

³ A. Andrzejewska, *Świat wirtualny – kreatorem rzeczywistości dziecka*, [w:], *Cyberświat – możliwości i zagrożenia*, J. Bednarek, A. Andrzejewska (red.), Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2009, s. 177.

⁴ K. Król, A. Zawadzki, *Zjawisko cyberprzemocy w kontekście bezpieczeństwa dzieci i młodzieży*, *Zjawisko cyberprzemocy w kontekście bezpieczeństwa dzieci w sieci*. Edukacja • Terapia • Opieka, 2, 2020, s. 179–197. <https://doi.org/10.52934/eto.21> (dostęp: 02.07.2024 r.).

filmując całe zdarzenie telefonem komórkowym⁵. Po zdarzeniu grozili jej, że nagranie zostanie upublicznione w sieci. Materiał jednak nigdy nie trafił do sieci, ale sama groźba upublicznienia tego nagrania i świadomość wielkiego upokorzenia uczennicy doprowadziły ją do tragedii⁶.

Dlatego od 2014 roku NASK-PIB, będący państwowym instytutem badawczym nadzorowanym przez Ministerstwo Cyfryzacji, prowadzi systematyczne ogólnopolskie badania dotyczące praktyk internetowych polskich nastolatków. Kluczowym obszarem aktywności NASK są działania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa Internetu oraz reagowanie na zdarzenia naruszające bezpieczeństwo sieci w Polsce (cyberbezpieczeństwo i ochrona użytkowników)⁷. Najnowszy (z grudnia 2023 r.) raport NASK z ogólnopolskiego badania uczniów i rodziców Nastolatki 3.0, obrazuje jak kształtuje się cyfrowy świat polskiej młodzieży oraz jak prezentują się zjawiska korelujące z (nie zawsze pozytywną) aktywnością cyfrową tej grupy użytkowników⁸. W prezentowanych w raporcie wynikach badań, NASK zwraca szczególną uwagę na kwestię mediów społecznościowych i towarzyszących im problemów społecznych (takich jak: samotność, samoocena, seksualizacja, uzależnienie, internetowe wyzwania itd.). Prezentowane są także deklaracje rodziców badanych nastolatków w celu konfrontacji rzeczywistych praktyk nastolatków z przekonaniami czy wyobrażeniami ich rodziców. Dane zebrane w raporcie, ilustrują m.in., że:

- ponad 1,3 mln użytkowników będących w grupie wiekowej 7–19 lat korzystało z wielu stron internetowych i aplikacji o bardzo zróżnicowanej tematyce – przy czym ponad jedna czwarta z tej grupy wiekowej odwiedzała strony o tematyce erotycznej;
- co trzeciemu nastolatkowi (32,7%) zdarzyło się otrzymać czyjeś nagie lub półnagie zdjęcie za pośrednictwem Internetu;

⁵ Zob. <https://uwaga.tvn.pl/reportaze/upokorzona-uczennica-popelnila-samobojstwo-ls6688190> (dostęp: 02.07.2024 r.).

⁶ A. Szajda, *Cyberbaiting wyzwaniem dla pedagoga szkolnego*, Biuletyn Edukacji Medialnej, (2), 2014, s. 56-72.

⁷ Zob. <https://www.nask.pl/> (dostęp: 02.07.2024 r.).

⁸ Raport „Nastolatki 3.0” został sfinansowany w ramach programu Ogólnopolska Sieć Edukacyjna (OSE), który jest realizowany przez Państwowy Instytut Badawczy NASK pod nadzorem Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, <https://www.nask.pl/pl/raporty/raporty/5315,Raport-quotNastolatki-30quot.html> (dostęp: 02.07.2024 r.).

- nastolatki przez ponad 6 godzin (średnio przez 6 godzin i 16 minut) w dni wolne od zajęć szkolnych byli aktywnie skoncentrowani na cyberprzestrzeni;
- młodzież odwiedzała często strony związane z podejmowaniem ryzykownych zachowań, między innymi wprowadzających w świat hazardu (np. ponad 800 tysięcy przedstawicieli młodzieży wchodziło na strony internetowe zakładów bukmacherskich);
- młodzi użytkownicy Internetu podejmowali pełne spectrum wyzwań internetowych (od zabawnych, po nierozważne, a nawet takie, które mogły powodować różnego rodzaju niebezpieczeństwa). Trzech na dziesięciu (31,1%) nastolatków przyznało, że w ostatnim roku wzięło udział w wyzwaniu, które mogło doprowadzić do narażenia życia lub zdrowia fizycznego/ psychicznego ich samych lub innych osób;
- ponad milion użytkowników z opisywanej grupy, korzystało ze stron internetowych w kategorii nauka – takich jak: Brainly.pl, Bryk.pl, Sciaga.pl czy KLP.pl, skąd można było pobierać streszczenia i opracowania lektur albo gotowe rozwiązania różnego rodzaju zadań;
- w porównaniu do 2020 roku, nastąpił wzrost czasu korzystania przez nastolatki z Internetu w dni powszednie (w 2020 roku przez 4 godz. 50 minut, a w 2022 roku – przez 5 godzin 36 minut);
- niemal połowa respondentów (44,6%) spotykała się w Internecie z sytuacjami, kiedy ich znajomi byli atakowani i wyzywani;
- co trzeci nastolatek zetknął się z ośmieszaniem lub poniżaniem kogoś w sieci (ośmieszanie – 33,2%, poniżanie – 29,6%);
- w sytuacji, kiedy nastolatki doświadczały przemocy w sieci, to najczęściej były bierni, nie reagowali i nie mówili nikomu o doświadczeniach cyberprzemocowych (niepokojący jest trend wzrostowy bierności w sytuacji doświadczania przemocy w sieci w stosunku do poprzednich lat: w 2020 r. bierność wykazywało 32,4% nastolatków, a w 2022 r. – 38,5%);
- wzrasta odsetek nastolatków, które decydują się na spotkanie z osobą dorosłą, poznaną w Internecie i co czwarty nastolatek nikogo nie poinformował o takim zdarzeniu;
- aż ponad dwie trzecie młodych internautów (68,4%) twierdziło, że w Internecie problemem jest mowa nienawiści, a coraz więcej nastolatków miało poczucie, że osoby, które obrażają w Internecie są bezkarne (w 2018 roku twierdziło tak 36% badanych, a w 2022 roku – już ponad połowa, bo 51,3%);

- młodzież jest stale aktywna w mediach społecznościowych, ale niespełna połowa z nich jest zainteresowana sprawdzeniem wiarygodności profili i osób, które obserwują na portalach społecznościowych⁹.

Szczególnie zaskakujące są spostrzeżenia młodych użytkowników Internetu na temat postaw rodzicielskich oraz świadomości ich rodziców w kontekście funkcjonowania dzieci i młodzieży w wirtualnym świecie oraz związanych z tym zagrożeń, czy też aspektów prawnych ochrony ich dzieci przed cyberprzemocą. Poniżej autorki prezentują kilka istotnych kwestii wynikających z raportu *Nastolatki 3.0* opublikowanego w grudniu 2023 r.:

- ponad połowa nastolatków (53,7%) uważa, że ich rodzice nie ustalają z nimi żadnych zasad dotyczących korzystania z Internetu w zakresie czasu i dostępu do treści;
- co czwarty młody internauta uważa, że jeśli rodzice wprowadzają kontrole w zakresie czasu korzystania z Internetu (28,8% badanych) oraz dostępu do treści w Internecie (28,9%), to i tak te kontrole są nieskuteczne;
- zdaniem prawie co drugiego badanego (45,5%), rodzice lub opiekunowie umieszczają w mediach społecznościowych zdjęcia, na których jest widoczny wizerunek dziecka (bez jego uprzedniej zgody), przez co jedna czwarta nastolatków czuje zawstydzenie (23,6%), a niemal co piąty (18,8%) jest niezadowolony z tego faktu;
- co czwarty nastolatek (25,8%) posiada od 5 do 8 kont na portalach i platformach społecznościowych, natomiast ponad jedna trzecia (36%) posiada więcej niż 8 takich kont¹⁰.

Tematykę istoty zagrożeń związanych z funkcjonowaniem dzieci i młodzieży w cyberprzestrzeni podjęli wcześniej również Maciej Tanaś z Sylwią Galanciak¹¹ oraz Jacek Pyżalski¹².

Autorki niniejszej publikacji, częściowo zainspirowane wynikami badań opublikowanych w przywołanych raportach NASK oraz w publikacjach naukowych A. Andrzejewskiej, K. Król i A. Zawadzkiego,

⁹ Ibidem

¹⁰ Ibidem

¹¹ M. Tanaś, S. Galanciak, *Dziecko w sieci zagrożeń – ryzykowne zachowania internetowe dzieci i młodzieży jako wyzwania dla edukacji*, [w:] *Edukacja – relacja – zabawa. Wieloaspektowość internetu w wymiarze bezpieczeństwa dzieci i młodzieży*, A. Wrońska, R. Lew-Starowicz, A. Rywczyńska (red.). Wydawnictwo FRSE, Warszawa 2019, s. 40 -67.

¹² J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012.

B. Szmigielskiej, M. Tanasia oraz S. Galanciak oraz J. Pyżalskiego, postanowiły przyjrzeć się świadomości rodziców (będących funkcjonariuszami Służby Więziennej) na temat zagrożeń, jakie mogą doświadczać dzieci za pomocą Internetu. W obszarze swoich badań, za wartościowe i potrzebne uznały również przywołanie istotnych aspektów prawnych zjawiska cyberprzemocy, ze szczególnym uwzględnieniem wybranych kategorii prawnych cyberprzemocy, możliwości odpowiedzialności prawnej dziecka stosującego cyberprzemoc oraz narzędzi prawnych umożliwiających ochronę dziecka doświadczającego krzywdy w cyberprzestrzeni. Dodatkowymi korzyściami wynikającymi z podjętej próby rozwiązania problemu badawczego jest podniesienie świadomości społecznej funkcjonariuszy Służby Więziennej na temat zagrożeń stwarzanych przez media cyfrowe i technologie informacyjno-komunikacyjne w kontekście przygotowania najmłodszego pokolenia do bezpiecznego funkcjonowania w cyberprzestrzeni.

Pojęcie i przykłady zjawiska cyberprzemocy

Jedna z definicji cyberprzemocy, zaproponowana przez Roberta Tokunaga, określa zjawisko jako: „(...) każde zachowanie realizowane za pomocą elektronicznych lub cyfrowych mediów, przez jednostki lub grupy, które regularnie komunikują wrogie lub agresywne wiadomości mające na celu spowodowanie krzywdy lub dyskomfortu u innych”¹³. Do charakterystycznych cech cyberagresji, zalicza się: wysoki poziom anonimowości sprawy, szybkość i powszechność rozprzestrzeniania materiałów w sieci, niski poziom kontroli społecznej oraz trudności z usunięciem treści¹⁴.

W lutym 2007 roku, w ramach projektu Helpline.org.pl, opracowanego wspólnie przez Fundację Dzieci Niczyje i Fundację Grupy TP, współfinansowanego przez Komisję Europejską w ramach programu Safer Internet Plus, zainicjowano działania mające na celu udzielanie pomocy w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa młodych internautów. Podjęto również próbę zdefiniowania cyberprzemocy jako przemocy, której celem jest skrzywdzenie drugiej osoby z użyciem technologii informacyjnych

¹³ R. Tokunaga, *Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization*. Computers in Human Behavior, 2010, 26(3), s. 278.

¹⁴ Ł. Wojtasik (red.), *Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół*. Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2012, s. 6.

i komunikacyjnych np. komunikatorów, chatów, stron internetowych, blogów, SMS-ów i MMS-ów¹⁵. W 2008 r. (16 lat temu) w ramach Projektu Helpline.org.pl, przyjęto 757 zgłoszeń dotyczących potrzebnej pomocy w sytuacjach zagrożenia bezpieczeństwa młodych internautów, a liczba ta z roku na rok rosła¹⁶.

W literaturze wyróżnia się różne formy cyberprzemocy, np: stalking, groźby i znieważenia, sexting¹⁷, flaming¹⁸, naruszenie dóbr osobistych oraz czci¹⁹, grooming²⁰, nękanie, stosowanie wulgaryzmów, kradzież tożsamości.

Wybrane aspekty prawne cyberprzemocy

W polskim prawie nie ma definicji cyberprzemocy ani przepisów, które w sposób bezpośredni regulowałyby zjawisko cyberprzemocy. W sposób pośredni, definicję cyberprzemocy wywieść można z art. 2 ust. 1 pkt 1 lit. e znowelizowanej ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej²¹ (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 424 ze zm.). W cytowanej ustawie, zmianie uległa terminologia związana z wprowadzeniem definicji przemocy domowej. W jej ramach definicyjnych znajdziemy takie elementy jak: jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną, naruszające prawa lub dobra osobiste osoby, które to działania lub zaniechania są m.in. „istotnie naruszające prywatność tej osoby lub wzbudzające u niej poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia, w tym podejmowane za pomocą środków komunikacji elektronicznej”. Co prawda, w przywołanym przepisie, ustawodawca nie zamieścił wprost

¹⁵ J. Podlewska, *Prawne aspekty cyberprzemocy, materiały konferencyjne* z 28 września 2010 r. https://www.saferinternet.pl/images/stories/pdf_IV_konferencja/podlewska_justyna_28.09.2010.pdf (dostęp: 02.07.2024 r.).

¹⁶ Ł. Wojtasik, *Przemoc rówieśnicza z użyciem mediów elektronicznych – wprowadzenie do problematyki. Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 26(1), 2009, s. 7–11.

¹⁷ Zob. Ł. Wojtasik Ł., *Sexting wśród dzieci i młodzieży. Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 2014, 13(2), s. 79–98.

¹⁸ Zob. R. M. Kowalski, S.P. Limber, P. W. Agatson, *Cyberbullying. Bullying in the Digital Age*, London 2012, Wiley-Blackwell, s. 62.

¹⁹ Zob. K. Słomka-Michalak, *Cyberprzemoc: przegląd badań*. [w:] Powinności i kompetencje w wychowaniu osób niedostosowanych społecznie, Z. Bartkiewicz, A. Węgliński, A. Lewicka (red.), , Lublin 2010, Wydawnictwo UMCS, s. 113 – 118.

²⁰ Zob. <https://instytutcyber.pl/encyklopedia/child-grooming/> (dostęp: 02.07.2024 r.).

²¹ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 marca 2024 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 424).

definicji cyberprzemocy, ani też nie zawarł sformułowania „cyberprzemoc”, to jednak definicję cyberprzemocy z przytoczonej regulacji można wywieść.

Należy zaznaczyć, że niektóre działania internetowej agresji (działania cyberprzemocy) naruszają obowiązujące przepisy prawa karnego, cywilnego, autorskiego oraz wykroczeń. W przypadku, gdy takich bezprawnych zachowań doświadcza dziecko (osoba poniżej 18 roku życia)²² to dochodzenia swoich praw można domagać się na drodze postępowania cywilnego²³ i/lub na drodze postępowania karnego²⁴. Podkreślenia wymaga, że dziecko będące osobą pokrzywdzoną cyberprzemocą, nie może samodzielnie podejmować skutecznych działań prawnych i samo dochodzić odpowiedzialności prawnej za cyberprzemoc. W myśl art. 98 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy,²⁵ czynności z zakresu reprezentacji dziecka podejmują rodzice dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską. Jeżeli żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską, to sąd opiekuńczy ustanawia reprezentanta dziecka, który jest umocowany do dokonywania wszelkich czynności łączących się ze sprawą, również w zakresie zaskarżenia i wykonania orzeczenia²⁶. Reprezentantem dziecka może być ustanowiony adwokat lub radca prawny, który wykazuje szczególną znajomość spraw dotyczących dziecka, tego samego rodzaju lub rodzaju odpowiadających sprawie, w której wymagana jest reprezentacja dziecka, lub ukończył szkolenie dotyczące zasad reprezentacji dziecka, praw lub potrzeb dziecka²⁷. Na podstawie art. 51 Kodeksu postępowania karnego²⁸, gdy w procesie karnym, małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo występuje w roli pokrzywdzonego, to jego prawa wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje, a w przypadku zaistnienia okoliczności, o których

²² Na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka, dzieckiem jest „każda istota ludzka od poczęcia do pełnoletniości”. (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 292). Zaś stosownie do art. 10 § 1 Kodeksu cywilnego, pełnoletnim jest osoba, która ukończyła 18 lat.

²³ Art. 24 § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1610), zwanej Kodeksem cywilnym.

²⁴ Na podstawie art. 1 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 17) zwanej Kodeksem karnym oraz na podstawie art. 12 i art. 303 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 37), zwanej Kodeksem postępowania karnego.

²⁵ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 2809), zwana Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym, w skrócie k.r.o.

²⁶ Art. 99 k.r.o.

²⁷ Art. 991 k.r.o.

²⁸ (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 37).

mowa w art. 98 § 2 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego – reprezentant dziecka. Jeżeli pokrzywdzonym jest osoba nieporadna, w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia, wówczas jego prawa może wykonywać osoba, pod której pieczęą pokrzywdzony pozostaje²⁹.

Na podstawie art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego³⁰, w razie dokonanego naruszenia dóbr osobistych, pokrzywdzony może żądać na drodze postępowania cywilnego, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, zaniechała działania bezprawnego. Może też żądać usunięcia skutków bezprawnego działania, zadośćuczynienia pieniężnego albo zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny. Jeżeli skutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa, poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych³¹.

W poniżej tabeli (Tabela nr 1) zaprezentowano przegląd wybranych form cyberprzemocy, obszarów prawnej ochrony dzieci i młodzieży przed cyberprzemocą oraz wybranych zagadnień odpowiedzialności prawnej za stosowanie cyberprzemocy.

²⁹ Art. 51 § 3 Kodeksu postępowania karnego.

³⁰ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1610), zwana Kodeksem cywilnym.

³¹ Art. 24 § 1 Kodeksu cywilnego.

Tabela 1. Przegląd wybranych form cyberprzemocy, obszarów prawnej ochrony dzieci i młodzieży przed cyberprzemocą oraz wybranych zagadnień odpowiedzialności prawnej za stosowanie cyberprzemocy

Rodzaj (forma) cyberprzemocy/ Kategoria prawa	Wybrane zagadnienia odpowiedzialności prawnej za stosowanie cyberprzemocy	Wybrane obszary prawnej ochrony dzieci i młodzieży przed cyberprzemocą
<p>Naruszenie dóbr osobistych (np. rozpowszechnianie czyjejsz zdjęcia lub filmu z czyniś udziałem w Internecie lub danych bez zgody właściciela)</p>	<p>Stosownie do art. 24 § 1 zdanie drugie Kodeksu cywilnego - ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem może żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedzialnej treści i w odpowiedzialnej formie.</p> <p>Art. 448. Kodeksu cywilnego [Zadośćuczynienie za naruszenie dobra osobistego] § 1. W razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiedzialną sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznana krzywdę albo zasądzić odpowiedzialną sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia.</p> <p>§ 2. W przypadkach określonych w art. 445 § 1 i 2 oraz art. 4462 ten, czyje dobro osobiste zostało naruszone, może obok zadośćuczynienia pieniężnego, żądać zasądzenia odpowiedzialnej sumy na wskazany przez niego cel społeczny</p>	<p>Na podstawie art. 23 Kodeksu cywilnego, dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach.</p> <p>Art. 24. § 1 Kodeksu cywilnego. Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba, że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedzialnej treści i w odpowiedzialnej formie.</p>
<p>Rozpowszechnianie wizerunku danej osoby bez jej zgody, zwłaszcza podczas czynności seksualnej lub jest naga</p>	<p>Art. 191 a § 1 Ustawy Kodeks karny [naruszenie intymności seksualnej] Kto utrwała wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej, używając w tym celu wobec niej przemocy, groźby bezprawnej lub podstępny, albo wizerunek nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody rozpowszechnia, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.</p> <p>§ 2. Sciganie następuje na wniosek pokrzywdzonego.</p>	<p>Art. 81 § 1 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych³². Rozpowszechnianie wizerunku wymaga zezwolenia osoby na nim przedstawionej. W braku wyraźnego zastrzeżenia zezwolenie nie jest wymagane, jeżeli osoba ta otrzymała umówioną zapłatę za pozowanie.</p> <p>2. Zezwolenia nie wymaga rozpowszechnianie wizerunku:</p> <p>1) osoby powszechnie znanej; jeżeli wizerunek wykonano w związku z pełnieniem przez nią funkcji publicznych, w szczególności politycznych, społecznych, zawodowych;</p> <p>2) osoby stanowiącej jedynie szczegół ccaści takiej jak zgro madzenie, krajobraz, publiczna impreza.</p>

³² Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2509).

<p>Rodzaj (forma) cyberprzemocy/ Kategoria prawna</p> <p>Zniesławienie/ Zniewaga (np. * rozpowszechnianie czyjegós zdjęcia lub filmu z czynnis udziałem w Internecie bez zgody właściciela wizerunku w celu ośmieszenia/pomniejszenia/zniewaga)</p> <ul style="list-style-type: none"> • tworzenie kompromitujących i ośmieszających stron internetowych, blogów, fałszywych kont i profili na serwisach społecznościowych • rozsyłanie drogą e-mailową lub przy pomocy telefonu komórkowego różnego rodzaju kompromitujących materiałów, w tym o charakterze seksualnym. 	<p>Wybrane zagadnienia odpowiedzialności prawnej za stosowanie cyberprzemocy</p> <p>Art. 212. § 1 Kodeksu karnego Kto pomawia inną osobę, grupę osób, instytucję, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.</p> <p>§ 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.</p> <p>Art. 216. § 1 Kodeksu karnego Kto zniewaga inną osobę w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, lecz publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do osoby tej dotarła, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.</p> <p>§ 2. Kto zniewaga inną osobę za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.</p>	<p>Wybrane obszary prawnej ochrony dzieci i młodzieży przed cyberprzemocą</p> <p>Na podstawie art. 212 § 4 Kodeksu karnego, ściganie przestępstwa zniesławienia (pomówienia), w tym za pomocą środków masowego komunikowania odbywa się z oskarżenia prywatnego.</p> <p>Ponadto, na podstawie art. 215 Kodeksu karnego, na wniosek pokrzywdzonego sąd orzeka podanie wyroku skazującego do publicznej wiadomości.</p> <p>Na podstawie art. 216 § 5 Kodeksu karnego, ściganie przestępstwa za zniewagę odbywa się z oskarżenia prywatnego. Wniosek o ściganie stanowi warunek, aby postępowanie zostało wszczęte i kontynuowane.</p>
<p>Wiamania oraz wprowadzanie zmian na: konto e-mailowe, profil w serwisie społecznościowym, na blog, inne miejsce strzeżone hasłem lub innym zabezpieczeniem w celu uzyskania jakichś informacji</p>	<p>Art. 267. § 1 Kodeksu karnego Kto bez uprawnienia uzyskuje dostęp do informacji dla niego nieprzeznaczonej, otwierając zamknięte pismo, podłączając się do sieci telekomunikacyjnej lub przełamując albo omijając elektroniczne, magnetyczne, informatyczne lub inne szczególne jej zabezpieczenie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.</p> <p>§ 2. Tej samej karze podlega, kto bez uprawnienia uzyskuje dostęp do całości lub części systemu informatycznego.</p> <p>§ 3. Tej samej karze podlega, kto w celu uzyskania informacji, do której nie jest uprawniony, zakłada lub posługuje się urządzeniem podsluchowym, wizualnym albo innym urządzeniem lub oprogramowaniem.</p> <p>§ 4. Tej samej karze podlega, kto informację uzyskaną w sposób określony w § 1–3 ujawnia innej osobie.</p> <p>Art. 268a. § 1 Kodeksu karnego Kto, nie będąc do tego uprawnionym, niszczy, uszkadza, usuwa, zmienia lub utrudnia dostęp do danych informatycznych albo w istotnym stopniu zakłóca lub uniemożliwia automatyczne przetwarzanie, gromadzenie lub przekazywanie takich danych, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.</p> <p>§ 2. Kto, dopuszczając się czynu określonego w § 1, wyrządza znaczną szkodę majątkową, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.</p>	<p>Na podstawie art. 267 § 5 Kodeksu karnego, ściganie przestępstwa określonego w § 1–4 następuje na wniosek pokrzywdzonego</p> <p>Stosownie do art. 268a § 3 Kodeksu karnego, ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 następuje na wniosek pokrzywdzonego.</p>

Rodzaj (forma) cyberprzemocy/ Kategoria prawna	Wybrane zagadnienia odpowiedzialności prawnej za stosowanie cyberprzemocy	Wybrane obszary prawnej ochrony dzieci i młodzieży przed cyberprzemocą
<p>Groźby karalne (np. umieszczenie groźb wobec kogoś na stronie internetowej, na blogu; przesyłanie groźb karalnych za pomocą e-maila, czata, komunikatorów, na forum). Także groźenie innej osobie przy użyciu Internetu lub telefonu komórkowego za pomocą słowa, gestu, lub innego zachowania oddziaływującego na psychikę odbiorcy. Również stosowanie groźb w celu zmuszenia do określonego zachowania</p>	<p>Art. 190. Kodeksu karnego § 1. Kto grozi innej osobie popełnieniem przestępstwa na jej szkodę lub na szkodę osoby dla niej najbliższej, jeżeli groźba wzbudza w osobie, do której została skierowana lub której dotyczy, uzasadnioną obawę, że będzie spełniona, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. Art. 191. § 1 Kodeksu karnego [Zmuszenie do określonego zachowania] Kto, stosując przemoc wobec osoby lub groźbę bezprawna, zmusza ją lub inną osobę do określonego działania, zaniechania lub znoszenia, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.</p>	<p>Na podstawie art. 190 § 2 Kodeksu karnego, ściganie za przestępstwo groźby karalnej następuje na wniosek pokrzywdzonego. Ściganie przestępstwa zmuszania do określonego zachowania następuje na wniosek pokrzywdzonego (art. 191 § 3 Kodeksu karnego).</p>
<p>Nękanie/ stalking wyślanie innej osobie przy wykorzystaniu różnych form komunikacji (za pośrednictwem Internetu, przy użyciu telefonu komórkowego, za pomocą komunikatorów, czatów), niechcianych i uprzykrzających obrazów, linków, informacji, komentarzy pod zdjęciami czy wypowiedziami danej osoby (pomińmy wyraznej niezgody odbiorcy).</p>	<p>Art. 190a. § 1 Kodeksu karnego Kto przez uporczywe nękanie innej osoby lub osoby dla niej najbliższej wzbudza u niej uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia lub istotnie narusza jej prywatność, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8. § 2. Tej samej karze podlega, kto, podszycując się pod inną osobę, wykorzystuje jej wizerunek, inne jej dane osobowe lub inne dane, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, przez co wyrządza jej szkodę majątkową lub osobistą. § 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 15. Art. 107 Kodeksu wykroczeń³³ [Złośliwe niepokojenie drugiego człowieka] Kto w celu dokuczenia innej osobie złośliwie wprowadza ją w błąd lub w inny sposób złośliwie niepokoi, podlega karze ograniczenia wolności, grzywny albo karze nagany.</p>	<p>Na podstawie art. 190a § 4 Kodeksu karnego, ściganie przestępstwa uporczywego nękania, podszycowania się pod cudzą osobę (o czym mowa w art. 190a § 1 i 2) następuje na wniosek pokrzywdzonego. Wniosek o ściganie stanowi warunek, aby postępowanie zostało wszczęte i kontynuowane.</p>

³³ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 2119).

Rodzaj (forma) cyberprzemocy/ Kategoria prawna	Wybrane zagadnienia odpowiedzialności prawnej za stosowanie cyberprzemocy	Wybrane obszary prawnej ochrony dzieci i młodzieży przed cyberprzemocą
<p>Grooming (Child grooming, w języku polskim rozumiany jako elektroniczna korupcja seksualna małoletniego) to wykorzystanie Internetu do wyszukiwania małoletnich ofiar oraz propagowania i wzmacniania zachowań pedofilskich (uwodzenie i nagażywanie dzieci z wykorzystaniem technologii informacyjnych, inicjowanie dyskusji na temat intymnych zachowań lub zachęcanie dziecka do udziału w czynnościach seksualnych (nieradko prowadzące do fizycznego spotkania seksualnego).</p>	<p>Art. 200a. Kodeksu karnego [Elektroniczna korupcja seksualna małoletniego] § 1. Kto w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 197 § 4³⁴ lub art. 200³⁵, jak również produkowania lub utrwalania treści pornograficznych, za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej nawiązuje kontakt z małoletnim poniżej lat 15, zmierzając, za pomocą wprowadzenia go w błąd, wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania sytuacji albo przy użyciu groźby bezprawnej, do spotkania z nim, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. § 2. Kto za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej małoletniemu poniżej lat 15 składa propozycję obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu lub utrwalaniu treści pornograficznych, i zmierza do jej realizacji, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.</p>	<p>Przestępstwo ścigane z urzędu, tzn., że organ ścigania ma obowiązek podjąć czynności zmierzające do wszczęcia odpowiednio śledztwa lub dochodzenia o ile zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa..</p>

³⁴ Art. 197 § 4 Kodeksu karnego. Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia wobec małoletniego poniżej lat 15 lub działa ze szczególnym okrucieństwem, lub następstwem tego czynu jest ciężki uszczerbek na zdrowiu, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

³⁵ Art. 200 Art. Kodeksu karnego. § 1. Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 15. § 2. (uchylony).

§ 3. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 4. Karze określonej w § 3 podlega, kto w celu swojego zaspokojenia seksualnego lub zaspokojenia seksualnego innej osoby prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej.

§ 5. Karze określonej w § 3 podlega, kto prowadzi reklamę lub promocję działalności polegającej na rozpowszechnianiu treści pornograficznych w sposób umożliwiający zapoznanie się z nimi małoletniemu poniżej lat 15.

Rodzaj (forma) cyberprzemocy/ Kategoria prawna	Wybrane zagadnienia odpowiedzialności prawnej za stosowanie cyberprzemocy	Wybrane obszary prawnej ochrony dzieci i młodzieży przed cyberprzemocą
<p>Wulgaryzmy (używanie w Internecie nieprzyzwoitych słów w miejscach komunikacji wielu osób (np. czat, forum), a także umieszczanie w Internecie w miejscu powszechnie dostępnym, zdjęć i obrazów o nieprzyzwoitej, obscenicznej treści.</p>	<p>Art. 141 Kodeksu wykroczeń. Kto w miejscu publicznym umieszcza nieprzyzwoite ogłoszenie, napis lub rysunek albo używa słów nieprzyzwoitych, podlega karze ograniczenia wolności, grzywny do 1500 złotych albo karze nagany.</p>	<p>Zadanie ścigania odbywa się na zasadach określonych w art. 6 Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia³⁶.</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie J. Podlewskiej, *Prawne aspekty cyberprzemocy, materiały konferencyjne z 28 września 2010 r.* https://www.saferinternet.pl/images/stories/pdf_IV_konferencja/podlewska_justyna_28.09.2010.pdf (dostęp: 02.07.2024 r.) oraz w oparciu o ustawy: Kodeks cywilny, Kodeks karny, Kodeks wykroczeń, Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, oraz ustawę o prawie autorskim i prawach pokrewnych

³⁶ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz.977), zwana Kodeksem postępowania w sprawach o wykroczenia.

Cyberprzestępczość związana jest z nieustanną ewolucją i zmiennością nie tylko w zakresie wykorzystywanych narzędzi metod i schematów, jakimi posługują się cyberprzestępcy, stąd też tak bardzo ważne jest podejmowanie działań zaradczych w tym zakresie. Należy pamiętać, iż przemoc zadana za pomocą urządzenia elektronicznego nie pozostawia widocznych śladów. Ofiara nie posiada siniaków, zadrapań czy opuchlizny. Doświadczanie cyberprzemocy niesie ze sobą poważne konsekwencje w sferze funkcjonowania psychospołecznego. Do najważniejszych negatywnych skutków bycia ofiarą tej formy przemocy zalicza się: podwyższony poziom lęku, poczucie osamotnienia i zagrożenia, objawy depresyjne (obniżony nastrój i samoocena) w zaawansowanym spektrum połączone z myślami lub tendencjami samobójczymi, podwyższony poziom frustracji i gniewu oraz alienację społeczną. Należy podkreślać, iż cyberprzemoc najbardziej dotyka samooceny, poczucia własnej wartości oraz poczucia społecznej akceptacji przez ofiarę, co jest szczególnie istotne w wieku dojrzewania, kiedy to samopoczucie młodej osoby silnie zależy od oceny lub nastawienia środowiska rówieśniczego³⁷.

Rola rodziców w walce z cyberprzemocą

Dyrektywą określającą sposób wykonywania władzy rodzicielskiej w polskim prawie rodzinnym jest zasada dobra dziecka. Jest ona istotną zasadę całego prawa rodzinnego, a w odniesieniu do władzy rodzicielskiej wynika wprost z treści artykułu 95 § 3 k.r.o.³⁸. Władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka, z poszanowaniem jego godności i praw³⁹. Zaś dziecko, pozostające pod władzą rodzicielską winno rodzicom posłuszeństwo. Powinno też – w sprawach, w których może samodzielnie podejmować decyzje i składać oświadczenia woli – wysłuchać opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra⁴⁰. Biorąc pod uwagę zasadę realizacji dobra dziecka w kontekście korzystania przez dziecko ze środków komunikacji elektronicznej,

³⁷ K. Nowakowski, N. Kroker, B. Świątek-Brzezińska, *Cyberprzemoc w gimnazjum*. Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze, 2014, 9(534), s. 46–50.

³⁸ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 2809).

³⁹ Art. 95. § 1 k.r.o.

⁴⁰ Art. 95. § 2 k.r.o.

wykonywanie władzy rodzicielskiej będzie wiązało się między innymi z zapewnieniem dziecku bezpieczeństwa. Powyższe wskazuje iż rodzice odpowiedzialni są za bezpieczeństwo dziecka w cyberprzestrzeni, tak jak w innych przestrzeniach życia. Korzystanie z technologii informatycznych może generować specyficzne problemy które wiążą się z określeniem zakresu autonomii dziecka w tej przestrzeni i dozwolonej (czy nakazanej) ingerencji rodziców.

Jak stanowi art. 12 Kodeksu cywilnego, dziecko do ukończenia 13 roku życia nie posiada zdolności do czynności prawnych, natomiast ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają małoletni, którzy ukończyli lat trzynaście, oraz osoby częściowo ubezwłasnowolnione⁴¹. Oznacza to, że co do zasady dziecko w okresie pomiędzy ukończeniem trzynastu lat i do czasu ukończenia lat osiemnastu, nie może samodzielnie udzielić zgody na przetwarzanie danych osobowy czy wizerunku. Czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych, jest nieważna. A jeśli osoba niezdolna do czynności prawnych zawarła umowę należącą do umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, umowa taka staje się ważna z chwilą jej wykonania, chyba że pociąga za sobą rażące pokrzywdzenie osoby niezdolnej do czynności prawnych⁴².

Należy wskazać iż w 2008 roku przeprowadzono nowelizację przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁴³. W uzasadnieniu do rządowego projektu położono nacisk m.in. na zapewnienie modelu racjonalnego partnerstwa rodziców i dzieci, mającego na celu wzmocnienie autonomii podmiotowości dziecka w relacjach z rodzicami. Rodzice mianowicie przed powzięciem decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka powinni je wysłuchać, jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala, oraz uwzględnić w miarę możliwości jego rozsądne życzenia (art. 95 § 4 k.r.o.). Natomiast w sprawach, w których dziecko może samodzielnie podejmować decyzje i składać oświadczenia woli (posiadając ograniczoną zdolność

⁴¹ Art. 15 Kodeksu cywilnego.

⁴² Art. 14 Kodeksu cywilnego

⁴³ Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2008 r., Nr 220, poz. 1431).

do czynności prawnych), powinno wysłuchać opinii i zaleceń rodziców formułowanych dla jego dobra (art. 95 § 2 k.r.o.)⁴⁴.

Obecne trendy w funkcjonowaniu dzieci i młodzieży, skłaniające ich ku ryzykownym zachowaniom związanym z użytkowaniem technologii, inicjują dyskusję w innych obszarach. Maciej Domańskiej i Jerzy Słyk podejmowali, z perspektywy cywilnoprawnej, rozważania nad korzystaniem przez dziecko z przedmiotów komunikacji elektronicznej. Przedmiotem ich dociekań była sytuacja prawna dziecka nie będącego właścicielem przedmiotu, jak i będącego jego właścicielem⁴⁵. Z kolei J. Plis, skupiając się nad problematyką ochrony dziecka przed zagrożeniami w sieci, postulował, iż: *... rodzice powinni umieć rozpoznawać zagrożenia, które dzieci mogą napotkać w Internecie lub też same je powodować. Po to, aby nie tylko chronić je przed złem, ale też wpoić i zasady właściwego poruszania się w cyberprzestrzeni. Rodzice nie muszą być przy tym ani informatykami, ani programistami. Wystarczy, aby byli świadomymi odpowiedzialnymi rodzicami interesującymi się postępowaniem własnych dzieci. Rodzice powinni pamiętać że dzieci mimo znacznej biegłości posługiwanie się komputerem i w korzystaniu z Internetu nie mają wystarczającej świadomości niebezpieczeństw związanych z niewłaściwym użytkowaniem nowych mediów*⁴⁶. Podobne stanowisko w kontekście roli rodziców w walce z cyberprzemocą prezentuje Sylwester Bębas, który zachęca do tego, aby opiekunowie weryfikowali nie tylko z kim często kontaktuje się ich dziecko, ale i jaka jest forma tego kontaktu. Autor wskazuje, by korzystać z dobrej reguły, stosowanej powszechnie w świecie rzeczywistym, że nie należy rozmawiać z nieznanym. Postuluje stosowanie zasady ostrożności nie tylko w komunikacji, ale i w bezpośrednim kontakcie. Według S. Bębasa, rodzic powinien upewnić się, czy dziecko jest w stanie myśleć racjonalnie także działać roztropnie⁴⁷.

Perry Afab wskazuje zasady, o jakich powinni pamiętać rodzice chcący przeciwdziałać zagrożeniom czyhającym na dzieci w Internecie. W katalogu opracowanych przez niego zasad znajduje się m.in. zasada

⁴⁴ Druki Sejmowe VI kadencji, Druk nr 88 – Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw <https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/888> (dostęp: 10.07.2024 r.).

⁴⁵ M. Domański, J. Słyk, *Bezpieczeństwo dziecka korzystającego z przedmiotów komunikacji elektronicznej a wykonywanie władzy rodzicielskiej*, [w:] *Cyberbezpieczeństwo na rzecz zapobiegania przyczynom przestępczości*, M. Wielec (red.), Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 157-181.

⁴⁶ J. Plis, *Ochrona dziecka przed zagrożeniami w sieci*, [w:] *Współczesne determinanty profilaktyki i resocjalizacji nieletnich*, S. Bębas (red.), Wyższa Szkoła Handlowa, Radom 2010, s. 205.

⁴⁷ S. Bębas, *Patologie społeczne w sieci*, Wydawnictwo Edukacyjne Akapit, Toruń 2013, s. 129.

ostrożności polegająca na tym, by nie podawać haseł dostępu do kont, oraz nie przechowywać haseł w miejscu łatwo dostępnym. Zaleca się, aby komputer był zlokalizowany w centralnym miejscu w domu (tj. gdzie przebywają różni członkowie rodziny), aby móc zaobserwować, co dzieje się na ekranie komputera z którego korzysta dziecko. Autor zachęca rodziców, aby starali się być uczestnikiem życia wirtualnego swojego dziecka, i aby nie wpadali w panikę bez powodu, oraz, aby nie przyspieszali, ani też nie wymuszali samodzielności dzieci jeśli do tej samodzielności w sieci nie są jeszcze przygotowane. Za ceną wskazówkę uznaje, aby rodzice weryfikowali co jakiś czas zawartość dysków i by uprzedzali o tym wcześniej swoje dzieci⁴⁸. Irena Pospiszyl wskazuje na jeszcze inne możliwości zapobiegania i przeciwdziałania cyberprzemocy, proponując, aby dzieci zredukowały do minimum przekazywanie w sieci różnych informacji o swojej osobie. Postuluje, aby rezygnować z uczestnictwa w testach oraz psychozabawach online, oraz zminimalizować gromadzenia adresów z portali społecznościowych⁴⁹.

Zdaniem Mafreda Spitzera, cyfrowe media wpływają niekorzystnie na rozwój mózgu dzieci przez co ich zdolności kognitywne, z góry stają się ograniczone do pewnego niższego poziomu. Ponadto autor podkreśla ich negatywny wpływ na zdolność samokontroli, stanowiąc tym samym czynnik stresogenny⁵⁰. Alarmuje o konsekwencjach używania mediów cyfrowych z jakimi spotykają się pediatrzy, tj. lękami, wycofaniem społecznym, utratą zainteresowań, nadwagą czy brakiem ruchu⁵¹.

Inne formy profilaktyki przeciw cyberprzemocy

Biorąc pod uwagę skalę oraz tempo rozszerzania się zjawiska, ważne jest propagowanie działań mających na celu budowania świadomości w zakresie szeroko pojętej profilaktyki, m.in. poprzez rozwój edukacji medialnej, której celem będzie kształcenie kompetencji, umożliwiających

⁴⁸ P. Afab, *Internet a dzieci. Uzależnienia i inne niebezpieczeństwa*, PRÓSZYŃSKI I S-KA, Warszawa 2003, s. 84-85.

⁴⁹ I. Pospiszyl, *Patologie społeczne i problemy społeczne*, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2021, s. 238.

⁵⁰ M. Spitzer, *Cyfrowa demencja. W jaki sposób pozbawiamy rozumu siebie i swoje dzieci*, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk 2013, s. 280.

⁵¹ M. Spitzer, *Cyberchoroby. Jak cyfrowe życie rujnuje nasze zdrowie*, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk 2016, s. 328.

świadome, aktywne, odpowiedzialne, prospołeczne, krytyczne i twórcze korzystanie ze wszystkich rodzajów mediów w różnych celach. Małgorzata Gosek zgłasza postulat, iż edukacja medialna powinna stać się projektem kształcenia ustawicznego wszystkich grup wiekowych społeczeństwa. Należy ją również przemodelować w obszarze edukacji formalnej⁵².

W Polsce zainicjowano wiele akcji mających na celu poprawę bezpieczeństwa cyfrowego, m.in. w poradniku „Bezpieczeństwo online w szkołach ogólnopolskiej sieci edukacyjnej” przedstawiono informacje o wybranych zagrożeniach, dodatkowo ujmując propozycje procedur postępowania w przypadku ich wystąpienia.

Inną formą w zakresie edukacji e-bezpieczeństwa jako istotnego elementu zwiększającego bezpieczeństwo informatyczne wśród młodych ludzi jest program eTwinning – społeczna platforma gromadząca szkoły i przedszkola z całej Europy. W ramach projektu społeczność uczniowska współpracuje ze sobą dzięki możliwościom elektronicznych form, w pełni odpowiadających wymaganiom współczesnej edukacji cyfrowej. Rozwiązania te umożliwiają rozwój kompetencji uczniów jako cyfrowych obywateli⁵³.

Innym wartościowym przedsięwzięciem jest projekt edukacyjny prowadzony od niemalże 20 lat (od lutego 2005 r.) przez Fundację Dajemy Dzieciom Siłę, w ramach programu „Dziecko w Sieci”. Jest elementem programu „Safer Internet”. W ramach projektu dostępne są: kurs e-learning, scenariusze zajęć dla nauczycieli i pedagogów, książki i sluchowisko „Sieciaki”⁵⁴.

Kolejnym z rozwiązań jest Model Edukacji Medialnej, Informacyjnej i Cyfrowej (w skrócie: MEMIC). Intencją jego twórców jest rozpowszechnianie szerokiego rozumienia kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych, nie tylko poprzez kształtowanie umiejętności technicznych, „lecz głównie wspieranie krytycznego rozumienia mediów i całego otoczenia medialnego w odpowiedzi na zachodzące w dzisiejszym świecie zmiany technologiczne i będące ich konsekwencją zmiany społeczne oraz kulturowe”⁵⁵.

⁵² M. Gosek, *Doskonalenie kompetencji medialnych nauczycieli w okresie pandemii COVID-19 – perspektywa Placówek Doskonalenia Nauczycieli*, Kultura – Media – Teologia, 2021, 48(4), s. 157–177.

⁵³ A. Wilk, A. Stępiński, *Cyberbezpieczeństwo w szkołach: skuteczne strategie działania*. [w:] S. M. Kwiatkowski (red.), *Kompetencje przyszłości*, Wydawnictwo FRSE, Warszawa 2018, s. 369–372.

⁵⁴ <https://sieciaki.pl/dla-szkoly/o-projekcie> (dostęp 3.07.2024 r.)

⁵⁵ <https://kultura.ceo.org.pl/materialy/model-edukacji-medialnej-informacyjnej-i-cyfrowej-memic> (dostęp 3.07.2024 r.)

Metodologiczne podstawy badań zjawiska cyberprzemocy wśród dzieci i młodzieży w świadomości rodziców będących funkcjonariuszami Służby Więziennej

Do udziału w badaniach zaproszono 150 funkcjonariuszy Służby Więziennej posiadających dzieci. Badanie realizowano w okresie od marca do kwietnia 2024 r.

Badanie przeprowadzono z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego, za pomocą autorskiego kwestionariusza ankiety, który został udostępniony respondentom w wersji elektronicznej. Celem badania było zbadanie świadomości rodziców na temat cyberprzemocy, z jaką mogą spotkać się ich dzieci.

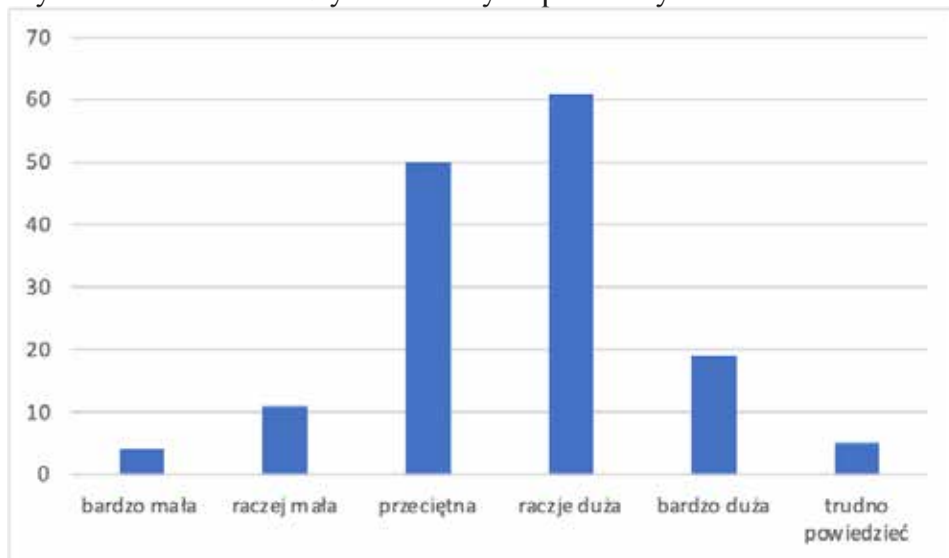
W pierwszej kolejności, zapytano respondentów o poziom ich wiedzy na temat form cyberprzemocy, z jakimi mogą spotkać się ich dzieci. Do wyboru mieli jedną z sześciu możliwych odpowiedzi określających poziom wiedzy deklarowanej jako: bardzo mała, raczej mała, przeciętna, raczej duża, bardzo duża i trudno powiedzieć.

Z odpowiedzi udzielonych przez respondentów wynika, że większość badanych deklaroowało raczej duży poziom swojej wiedzy na temat form cyberprzemocy, z jakimi mogą spotkać się ich dzieci. W dalszej kolejności odpowiedzi udzielane przez respondentów na to same pytanie wskazywały na ich przeciętny poziom wiedzy w tym zakresie. W sposób graficzny, wszystkie udzielone odpowiedzi zostały zaprezentowane za pomocą wykresu 1.

W dalszej części kwestionariusza, funkcjonariusze zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy w ich opinii pełniona przez nich rola zawodowa (tj. status zawodowy funkcjonariusza Służby Więziennej) ma związek z większą świadomością na temat cyberprzemocy niż u przeciętnego rodzica. Zdecydowana większość badanych (74%) odpowiedziała twierdząco na to pytanie, natomiast 16% badanych wybrało opcję trudno powiedzieć, zaś wg opinii 10 % badanych – pełniona przez nich rola zawodowa (tj. status funkcjonariusza Służby Więziennej) nie ma związku z większą świadomością na temat cyberprzemocy niż u przeciętnego rodzica. Uzyskane wyniki mogą wskazywać na korelację pomiędzy pełnioną przez respondentów rolą zawodową i większą świadomością na temat cyberprzemocy niż u przeciętnego rodzica, w związku z wykonywaniem przez nich obowiązków służbowych w bezpośrednim

kontakcie z osobami odbywającymi karę pozbawienia wolności, m.in. za przestępstwa z kategorii zachowań cyberprzemowcowych.

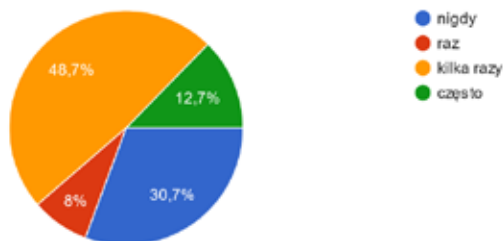
Wykres 1. Poziom wiedzy nt. form cyberprzemocy

Źródło: opracowanie własne

Wykres 2. Częstotliwość rozmów nt. cyberprzemocy z dziećmi

Jak często podejmował/a Pani/Pan rozmowy z dzieckiem/dziećmi nt. cyberprzemocy?
150 odpowiedzi

Źródło: opracowanie własne

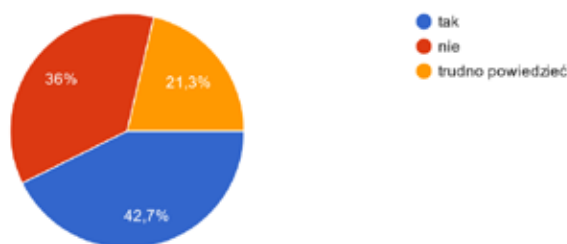
Respondenci zostali zapytani również o częstotliwość podejmowania z dziećmi rozmów na temat cyberprzemocy. Niemalże połowa badanych (48,7%) wskazała, iż kilkukrotnie rozmawiała z dziećmi na wskazany

temat, ponad 30% uczestników badania wyraziło się, że nigdy ze swoimi dziećmi nie rozmawiali na temat cyberprzemocy, a 8% respondentów potwierdziło, że na temat cyberprzemocy, rozmawiało z dzieckiem jeden raz (wykres 2).

Ponadto, konstrukcja kwestionariusza zawierała pytanie: Czy Pani/Pana dziecko/dzieci posiada/posiadają wiedzę na temat konsekwencji prawnych stosowanej cyberprzemocy? W tej kwestii, na 150 udzielonych odpowiedzi, niespełna 43% badanych wyraziło zdanie, że ich dzieci posiadają wiedzę na temat konsekwencji prawnych stosowania cyberprzemocy. Według 36% respondentów – ich dzieci nie posiadają wiedzy na temat konsekwencji prawnych badanego zagadnienia, a ponad 21% funkcjonariuszy uczestniczących w badaniu miało trudności w sprecyzowaniu konkretnej odpowiedzi na zadane pytanie i wybrało opcję „trudno powiedzieć”. Wszystkie udzielone odpowiedzi na powyższe pytanie badawcze, ilustruje wykres nr 3.

Wykres 3. Wiedza dzieci na temat konsekwencji prawnych dot. cyberprzemocy

Czy Pani/Pana dziecko/dzieci posiada/posiadają wiedzę na temat konsekwencji prawnych stosowanej cyberprzemocy?
150 odpowiedzi

Źródło: opracowanie własne

Można w tym miejscu wysunąć wniosek, że ponad 2/3 uczestniczących w badaniu rodziców będących funkcjonariuszami Służby Więziennej, podejmuje rozmowy ze swoimi dziećmi na temat zjawiska cyberprzemocy. Jednak niewiele ponad 40% respondentów jest w stanie stwierdzić, że ich dzieci mają wiedzę o konsekwencjach prawnych cyberprzemocy.

Należy zatem przypuszczać, że aspekty prawne zjawiska cyberprzemocy są rzadszym tematem rozmów rodziców ze swoimi dziećmi.

Badani zostali zapytani także o częstotliwość rozmów nt. cyberprzemocy, podejmowanych w gronie znajomych, którzy również są rodzicami. Ponad połowa badanych (60%) zadeklarowała, że wśród znajomych osób dorosłych, podejmowało kilkakrotnie rozmowy na temat zjawiska cyberprzemocy. Spośród badanej grupy, nigdy nie podejmowało w rozmowach tego tematu 29,3% osób. Natomiast bardzo często w tym zakresie podejmowało rozmowy z dorosłymi 5,3% badanych. Równolegle, na tym samym poziomie (5,3%) respondentów jeden raz podjęło ze znajomymi rozmowy o cyberprzemocy.

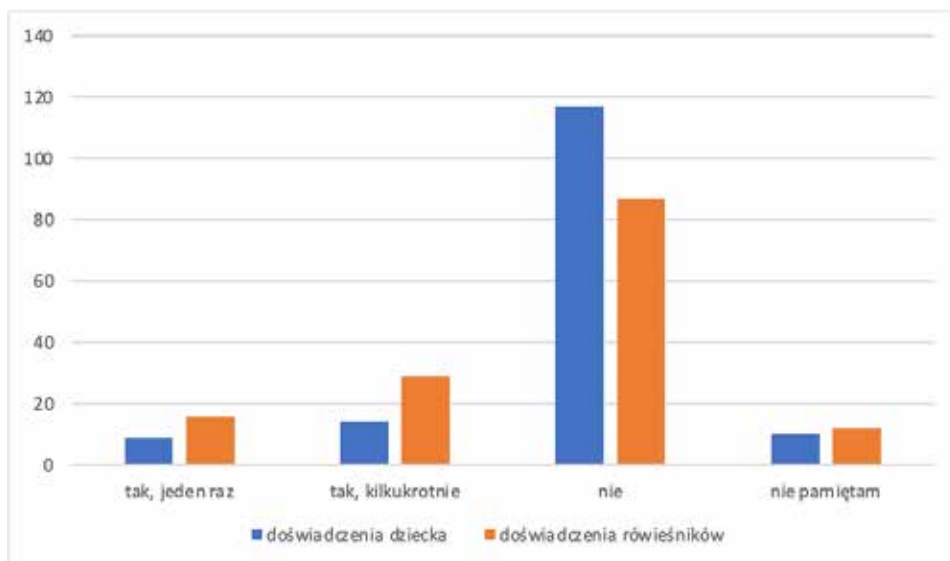
W dalszej części kwestionariusza znajdowało się pytanie dotyczące źródeł pozyskanej przez respondentów wiedzy nt. cyberprzemocy. W tym zakresie można było udzielić więcej niż jedną odpowiedź. Wśród zaznaczonych odpowiedzi dominowały następujące opcje: internetowe fora dyskusyjne, grupy społecznościowe dla rodziców, podcasty i materiały wideo, doświadczenia własne oraz rozmowy podejmowane z innymi rodzicami. Zestawione wyniki wskazują, że zdecydowanym źródłem pozyskanej przez respondentów wiedzy nt. cyberprzemocy są bezpośrednio rozmowy oraz formy komunikacji w przestrzeni wirtualnej, umożliwiające dzielenie się osobistymi doświadczeniami pomiędzy osobami zainteresowanymi podobną tematyką. Natomiast wybór opcji spotkania informacyjnego w szkołach albo możliwość dostępu do wiedzy z książek specjalistycznych, znalazły się w obszarze zainteresowania niewielkiego grona respondentów.

Ponadto, do osób biorących udział w badaniu skierowano pytanie, którego celem było poznanie, czy dzieci badanych funkcjonariuszy doświadczały cyberprzemocy. Zdecydowana większość respondentów zaprzeczyła twierdzeniu, że ich dzieci doświadczały cyberprzemocy. Warto tu podkreślić, że w opinii respondentów, ich dzieci dzieliły się ze swoimi rodzicami informacjami o sytuacjach, w których ich znajomi doświadczali cyberprzemocy jednorazowo (incydent) bądź wielokrotnie.

Rodzice dzieci, które doświadczyły cyberprzemocy (pytanie z odpowiedziami wielokrotnego wyboru), przede wszystkim przeprowadzili rozmowy ze swoimi dziećmi na temat zaistniałej sytuacji, która wypełniała znamiona cyberprzemocy (76,5% badanej populacji). Poza możliwością przeprowadzenia rozmowy ze swoimi dziećmi, respondenci podjęli konsultacje z psychologiem (38,2 %) oraz poinformowali o sprawie dyrekcję

szkoły/wychowawców/pedagoga szkolnego (38,2 %). Niewielkie grono (17,6%) badanych zdecydowało się w zaistniałej sytuacji, zainstalować dodatkowe zabezpieczenia/aplikacje monitorujące, a rozmowę ze sprawcą podjęło 12,7 % funkcjonariuszy uczestniczących w badaniu.

Wykres 4. Doświadczenie zjawiska cyberprzemocy przez dzieci badanych oraz ich rówieśników

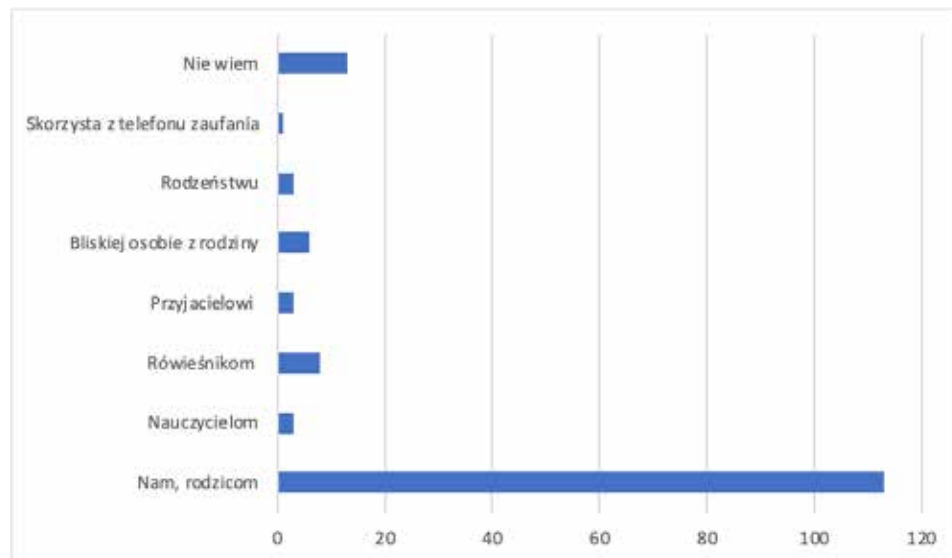

Źródło: opracowanie własne

Badani wskazali, że zarówno rodzice (88 %), jak i dzieci (87,3 %) potrzebują wiedzy w zakresie zjawiska cyberprzemocy. Jako najskuteczniejsze formy budowania świadomości na temat zjawiska wśród rodziców respondenci wymienili: spotkania informacyjne w szkołach (30,7 %), filmy edukacyjne (13,3 %), dostęp do artykułów / infografik / ulotek / broszur (11,3 %), szkolenia on-line (10 %) oraz większej dostępności do indywidualnych rozmów z pedagogami szkolnymi, nauczycielami (9,3 %). Jako miejsce pozyskiwania i poszerzania wiedzy wśród dzieci, nadani wskazali w większości przypadków szkołę (42,7 %), następnie kampanie w mediach społecznościowych (12 %) oraz rozmowy z rodzicami (10,3 %).

Respondenci zapytani o to, komu w pierwszej kolejności ich dziecko opowie o doświadczeniu cyberprzemocy, wskazali odpowiedzi zaprezentowane na wykresie 5.

Wykres 5. Zestawienie odpowiedzi na pytanie „Komu Pani/Pana dziecko w pierwszej kolejności opowie o cyberprzemocy jakiej doświadczyło?”, n = 150

Źródło: opracowanie własne

Odpowiedzi rodziców świadczą o ich dość dużym przekonaniu oraz pewności, iż to oni zostaną w pierwszej kolejności poinformowani przez swoje dzieci o doświadczeniu przez nie niebezpiecznego zjawiska cyberprzemocy. Tymczasem w zestawieniu z Raportem Nastolatki 3.0 – dzieci i młodzież objęta badaniem, która doświadczyła pokrzywdzenia w wyniku działań cyberprzemocowych wyraziła się w 21,9% przypadkach, że poinformowała opiekunów o doświadczeniu przemocy internetowej. Blisko co trzecia osoba nie zgłosiła takiego problemu i nie podjęła żadnego działania w tym zakresie, ani nawet rozmowy ze znajomymi.

Porównanie uzyskanych wyników w badanej problematyce skłania autorki do głębszej refleksji nad rozbieżnością w prezentowanych przez dorosłych deklaracjach i oczekiwaniach wobec swoich dzieci w sytuacjach zagrożenia cyberprzemocą, a faktyczną reakcją dzieci w sytuacji skrzywdzenia doznanego przez nie same lub przez inne dzieci. Dla autorek niniejszej publikacji otwiera to nowe pola eksploracji badań w kierunku poznania motywów dzieci i młodzieży postanawiających pozostać w osamotnieniu w sytuacji doświadczanej cyberagresji.

Wnioski

Funkcjonowanie człowieka w przestrzeni medialnej, tj. na pograniczu świata rzeczywistego i wirtualnego, wymaga podjęcia świadomych działań na rzecz wychowania w świecie cyfrowym. W opinii autorek nie tylko nauczyciele i osoby odpowiedzialne za edukacją formalną powinny posiadać wiedzę w tym zakresie, ale i rodzice, którzy współtworzą podstawową komórkę społeczną, jaką jest rodzina. Za prymarną zasadę wychowania uznają budowanie takiej relacji z dzieckiem, aby w obliczu zagrożenia otwarcie dzieliło się niepokojącymi sygnałami ze swoimi opiekunami. Owa więź zbudowana na podstawie zaufania i bezpieczeństwa powinna ubiegać poczucie zależności przed możliwymi konsekwencjami postępowania dziecka, np. zakazem korzystania przez dziecko z telefonu komórkowego, komputera, jako formy, której najłatwiej i najprościej sięgnąć rodzicowi. Dziecko powinno czuć wsparcie rodzica, wyrażające się w empatycznym oglądzie sytuacji. Niedopuszczalna jest postawa bagatelizowania, wyśmiewania czy też ignorancji zaistniałej sytuacji przez rodzica. Autorki poprzez poruszony temat chcą zachęcić rodziców do własnej autorefleksji na temat wiedzy w przedmiotowym temacie. Ich intencją jest też pobudzić rodziców do właściwej reakcji na ewentualne pojawienie się zjawiska cyberprzemocy w doświadczeniach ich dzieci.

Janusz Miąso, w publikacji *Starcie paradygmatów koncepcji człowieka – homo sapiens sapiens kontra homo mediens* – konieczność sięgania głębiej ku pozytywnemu pedagogicznemu modelowaniu, wyraził przekonanie, iż „media same z siebie, także nowe media, nie są ani dobre ani złe, wszystko zależy od tego, co my z nimi robimy, wykorzystujemy konstruktywnie czy destruktywnie”⁵⁶. Autorki zdecydowanie podzielają zdanie, iż współczesne technologie informacyjne stwarzają wiele możliwości, które można przekuć na użytek własny i innych, jednak wskazane jest odpowiedzialne i umiarkowane korzystanie z nich. W odniesieniu do grupy dzieci i nastolatków będących użytkownikami nowoczesnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych, konieczna jeszcze szczególna rozważa oraz uważność opiekunów, wychowawców jak i osób

⁵⁶ J. Miąso, *Starcie paradygmatów koncepcji człowieka – homo sapiens sapiens kontra homo mediens – konieczność sięgania głębiej ku pozytywnemu pedagogicznemu modelowaniu*, Katedra Technologii i Mediów Edukacyjnych Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie Kraków 2013, s. 245–254.

bliskich. Podążając za treścią publikacji, oprócz kształtowania właściwych relacji, należy również dbać o poziom świadomości prawnej.

Autorki zamierzają w przyszłości, rozszerzyć badania i podjąć działania w kierunku podnoszenia wśród funkcjonariuszy Służby Więziennej świadomości na temat aspektów prawnych cyberprzemocy i ich roli jako rodziców w kontekście prawnej ochrony dziecka przed cyberprzemocą.

Bibliografia

Literatura:

- Andrzejewska A., *Świat wirtualny – kreatorem rzeczywistości dziecka*, [w:] J. Bednarek, A. Andrzejewska (red.), *Cyberświat – możliwości i zagrożenia*, Warszawa 2009.
- Bębas S., *Patologie społeczne w sieci*, Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”, Toruń 2013.
- Bochenek, M., Lange, R. (red.). *Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów*. NASK Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2019.
- Domański M., Słyk J., *Bezpieczeństwo dziecka korzystającego z przedmiotów komunikacji elektronicznej a wykonywanie władzy rodzicielskiej*, [w:] M. Wielec (red.), *Cyberbezpieczeństwo na rzecz zapobiegania przyczynom przestępczości*, Warszawa 2023.
- Kowalski, R.M., Limber, S.P., Agatson, P.W., *Cyberbullying. Bullying in the Digital Age*, London 2012, Wiley-Blackwell.
- Król K., Zawadzki A., *Zjawisko cyberprzemocy w kontekście bezpieczeństwa dzieci i młodzieży*. Zjawisko cyberprzemocy w kontekście bezpieczeństwa dzieci w sieci. *Edukacja • Terapia • Opieka*, 2, 2020, s. 179–197. <https://doi.org/10.52934/eto.21> (dostęp: 02.07.2024 r.).
- Nowakowski, K., Kroker, N., Świątek-Brzezińska, B. *Cyberprzemoc w gimnazjum*, *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 2014, 9 (534).
- Miłoś J., *Starcie paradygmatów koncepcji człowieka – homo sapiens sapiens kontra homo mediens – konieczność sięgania głębiej ku pozytywnemu pedagogicznemu modelowaniu* [w:] J. Morbitzer & E. Musiał (red.), *Człowiek – media – edukacja*, Katedra Technologii i Mediów Edukacyjnych Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Kraków 2013.
- Słomka-Michalak K., *Cyberprzemoc: przegląd badań*. [w:] Z. Bartkiewicz, A. Węgliński, A. Lewicka (red.), *Powinności i kompetencje w wychowaniu osób niedostosowanych społecznie*, Lublin 2010.
- Plis J., *Ochrona dziecka przed zagrożeniami w sieci*, [w:] S. Bębas (red.), *Współczesne determinanty profilaktyki i resocjalizacji nieletnich*, Wyższa Szkoła Handlowa, Radom 2010.
- Podlewska J., *Prawne aspekty cyberprzemocy, materiały konferencyjne z 28 września 2010 r.* https://www.saferinternet.pl/images/stories/pdf_IV_konferencja/podlewska_justyna_28.09.2010.pdf (dostęp: 02.07.2024 r.).
- Pospiszył I., *Patologie społeczne i problemy społeczne*, Warszawa 2021.
- Ptaszek G., *Edukacja medialna 3.0. Krytyczne rozumienie mediów cyfrowych w dobie Big Data i algorytmizacji*, Kraków 2019.
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Kraków 2012.

- Spitzer M., *Cyberchoroby. Jak cyfrowe życie rujnuje nasze zdrowie*, Słupsk 2016.
- Spitzer M., *Cyfrowa demencja. W jaki sposób pozbawiamy rozumu siebie i swoje dzieci*, Słupsk 2013.
- Szajda A., *Cyberbaiting wyzwaniem dla pedagoga szkolnego*, Biuletyn Edukacji Medialnej, (2), 2014, s. 56-72.
- Szmigielska B., *Internet jako środowisko edukacyjne* [w:] B. Szmigielska (red.), *Psychologiczne konteksty Internetu*, Kraków 2009.
- Szmigielska B., *Rola internetu w biegu życia ludzkiego*, [w:] B. Szmigielska (red.), *Całe życie w sieci*, Kraków 2008.
- Tanaś M., Galanciak S., *Dziecko w sieci zagrożenia – ryzykowne zachowania internetowe dzieci i młodzieży jako wyzwanie dla edukacji* [w:] A. Wrońska, R. Lew-Starowicz, A. Rywczyńska (red.), *Edukacja – relacja – zabawa. Wieloaspektowość internetu w wymiarze bezpieczeństwa dzieci i młodzieży*, Warszawa 2019.
- Tokunaga R., *Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization*. *Computers in Human Behavior*, 2010, 26(3).
- Wilk A., Stępiński A. (2018). *Cyberbezpieczeństwo w szkołach: skuteczne strategie działania*. [w:] S. M. Kwiatkowski (red.), *Kompetencje przyszłości*, Warszawa 2018.
- Wojtasik, Ł. (red.). *Jak reagować na cyberprzemoc. Poradnik dla szkół*, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2012.
- Wojtasik Ł., *Seksting wśród dzieci i młodzieży. Dziecko Krzywdzone. Teoria, Badania, Praktyka*, 2014, 13(2).

Źródła prawa:

- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 marca 2024 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 424).
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 292).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1610)
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 17)
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2024 r., poz. 37)
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 2809)
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2509).
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 2119).
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 977).

Zasoby internetowe:

<https://instytutpokolenia.pl/raport-smartfon-2/> (dostęp: 2.07.2024 r.)

<https://sieciaki.pl/dla-szkoly/o-projekcie> (dostęp: 2.07.2024 r.)

https://www.studiasocjologiczne.pl/img_upl/studia_socjologiczne_2004_nr2_s.95_135.pdf (dostęp: 2.07.2024 r.)

<https://uwaga.tvn.pl/reportaze/upokorzona-uczennica-popelnila-samobojstwo-ls6688190> (dostęp: 02.07.2024 r.).

<https://www.nask.pl/> (dostęp: 02.07.2024 r.).

<https://www.nask.pl/pl/raporty/raporty/5315,Raport-quotNastolatki-30quot.html> (dostęp: 02.07.2024r.).

<https://instytutcyber.pl/encyklopedia/child-grooming/> (dostęp: 02.07.2024 r.).

<https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/888> (dostęp: 10.07.2024 r.).

